

Cultuurvolgers: Huismus en Turkse Tortel

W.H. van Dobben

Met cultuurvolgers duiden wij soorten aan, die sterk afhankelijk zijn van de activiteiten van de mens. Dat zijn heel wat planten en dieren. Als wij ons beperken tot de vogels, is het meteen duidelijk dat alle soorten van het vrije veld sterk hebben geprofiteerd van de ontbossing, waarbij heide, akkerland en grasland werden gevormd, of sterk uitgebreid. Voordien moesten de weidevogels het hebben van de kwelders aan zee, waar boomgroei onmogelijk was.

In de moderne tijd vallen vooral de meeuwen op, die profiteren van slecht beheer van vuilstortplaatsen en 's winters in de steden en langs havens rondzwerven.

Wat de zangvogels betreft zijn Boerenzwaluw, Huiskwaluw en Gierzwaluw in ons land sterk afhankelijk van bouwwerken. Ik bezocht eens het strand onder een stijl kalkrots 'Mons Klint' op het eiland Mön (Denemarken) en daar zag je hoog tegen de wand grote huiskwaluwkolonies. Zulke natuurlijke strandplaatsen kunnen wij in Nederland niet bieden.

Ik wil nu graag twee soorten onder de loep nemen, die voor hun voedsel nog sterker van de mens afhankelijk zijn dan de meeuwen, namelijk Huismus en Turkse Tortel. De Huismus komt vooral voor bij onze huizen. Als op het Franse platteland een dorp geheel wordt verlaten door de bewoners, verdwijnen ook de mussen. Ze zijn afhankelijk van het morsen van kippevoer en etensresten. Als in de haven van Harlingen een veerboot binnenvaart, komen de mussen uit de stad alvast aan dek zitten. Kruimels genoeg! Alleen in het broedseizoen nemen ze veel spinnetjes en insecten. Men kan ze dan zien op de bloeiende appelbomen, waar ze alles zorgvuldig napluizen op dierlijk voedsel. Het is de enige tijd, dat ze nuttig zijn. Wat de nestplaats betreft, lijken ze erg afhankelijk van de dakpannen, maar ze kunnen ook zonder. In het dorp waar ik ben opgegroeid, stonden langs een rijtje huizen knotlinde voor de zuidgevel. Die werden in het najaar geknot en zorgden de volgende zomer met jonge takken voor schaduw. Op die knotplaatsen ontstond een wirwar van takstompen, en daartussen bouwden Huismussen vrijstaande overdekte hooienesten. Op een Grieks eiland zag ik in een dorp een grote Paraplu-den waarvan de kroon helemaal volgepropt zat met mussenesten. Het deed denken aan het sociaal nestelen van Weervogels in Afrika en zowaar: de taxonomen rekenen de mussen niet tot de vinkvogels (*Fringillidae*), maar tot de wevers (*Ploceidae*). Het liedje: 'Tiereliere-let-let-let, mussen zijn geen vinken', geeft dus blijk van een goed systematisch inzicht bij de jeugd!

De Huismus

De Huismus is van zijn Zuideuropese brongebied van hot naar her getrokken. Nu komt hij ook al vrij noordelijk voor, als er maar bewoning van mensen is. Hij is ook geïntroduceerd bijvoorbeeld in Amerika en Australië. Fout natuurlijk, maar nostalgische immigranten misten het trouwde gesjilp. De Huismus is trouwens ook niet te beroerd om als verstekeling op het dek van een schip mee te reizen. De verbreiding is nu in ieder geval enorm. Ik was vlak na de oorlog eens op het vliegveld van het eiland Bahrein in de Arabische Golf. Er was toen nog geen restaurant met koeling, men werd ontvangen in een snikheet geval van plaatijzer. Mijn eerste gedachte was: hoe kom ik hier zo gauw mogelijk vandaan! En waarachtig, daar zaten op die keet toch nog mussen te sijlen. Sindsdien geloof ik niet meer in de uitspraak, dat de mussen van de hitte van het dak vielen, om een warme zomer te kenschetsen. Mussen zijn nooit vertrouwelijk, zoals Roodborstjes dat kunnen zijn, ze blijven vliegerig. Er heeft destijds jaren lang een Huismus gewoond in de wachtkamer van het station Leeuwarden. Dat is de enige die ik heb meegemaakt die echt mak was.

Nu de vraag waar de soort is ontstaan. Het is duidelijk, dat ze vanouds in het gebied van de Middellandse Zee zitten. Daar zit ook de Spaanse Mus, een kennelijk nauwe verwant. Soms hebben ze aparte leefgebieden, maar je hebt ook mengpopulaties. Op Madeira leven Spaanse Mussen. Die heb ik eens van vlakbij gezien. Het is een prachtig sierlijk musje met fijne tekening,

De Turkse Turtel stamt uit Noordwest-India, maar heeft zich al eeuwen gevestigd in Turkije.

Foto: Piet Munsterman.

al lijkt hij veel op de Huismus. Gedrag en geluid was ook als de Huismus. Wij moeten de Huismus waarschijnlijk zien als een produkt van de mens, dus als een soort huisdier. De huisdieren zijn ontstaan door bewuste teeltkeus, de mus waarschijnlijk als het produkt van een spontane teeltkeuze met als criterium, aanpassing bij de mens. Zoiets is het best denkbaar via een spontane soortkruising. Er zijn onkruiden, die ontstaan zijn uit de kruising van twee soorten en zijn aangepast als onkruid van akkerland of rommelhoeken. De Hennepnetel is een voorbeeld. Bij planten zijn zulke processen veel makkelijker te volgen dan bij dieren. Bij kruising kan een hybridenzwerm worden gevormd en daarbinnen kunnen vormen uitkristalliseren, die goed zijn aangepast bij een of ander milieu. Bij nader onderzoek lijkt het dan vaak te gaan om een vorm, die lijkt op een van de stamsoorten, maar die enkele genen bevat van de andere soort. Dat heet introgressie. Zoiets is bij dieren ook goed denkbaar. Het moet met DNA-onderzoek zijn te bewijzen.

De Turkse Turtel

Deze stamt uit Noordwest-India, maar heeft zich al eeuwen gevestigd in Turkije en in heel Klein-Azië, misschien begonnen als kooivogel. Van daaruit begon in de 19de eeuw een opmars naar Europa. In de jaren dertig werd hij bij Wenen gesignaleerd en na de oorlog bereikte hij ons land. Het eerste broedgeval heeft zich voorgedaan bij Stadskanaal, in de tuin van pastor Van den Brink, een goed vogelkenner, die ze echter voor Lachduifjes hield, waar ze erg op lijken. Sindsdien komt hij talrijk voor bij graanoverslagbedrij-

ven, eendefokkerijen (Harderwijk) en haventerreinen. Hij neemt bij voorkeur maïs en erwten, die zijn voor mussen te groot.

De Lachduif

Het Lachduifje schijnt af te stammen van de Arabisch-Afrikaanse Woestijntortel, het zijn misschien alle drie wel rassen van de zelfde soort. Het is opvallend, dat alle soorten van het geslacht *Streptopelia* (de tortelduiven) gemakkelijk bastaarden. Ik vind de zang wel erg verschillend. Het Lachduifje heeft zijn lachgeluid en een gerekt: koe-ke-roe-oe-oe, de Turkse Turtel laat alleen een saai koe-koe-koe horen met de nadruk op de middelste koe. Hoe dit nu zit is een goede uitdaging voor taxonomen. Via DNA-onderzoek moet eruit te komen zijn. Misschien zit er een dissertatie in.

De verwilderde Huisduif verschilt zo weinig van zijn stamvorm, de Rotsduif, dat wij die ook wel bij de cultuurvolgers kunnen rekenen. Hij komt in het wild aan rotskusten voor, en zoekt een deel van zijn voer in de getijdenzone, waar hij ook kleine slakjes oppikt. Postduiven uit de stad Den Helder zag ik ook geregeld bij laag water op het wad foerageren.

De verwilderde Huisduiven hebben hoge gebouwen als vervangende rotsen geadopteerd en veroorzaken daar veel vervuiling. Ze zijn ook sterk afhankelijk van mensen die de trippelende duiven leuk vinden. Dat zijn ze ook wel, maar het is wel wenselijk dat er een pil wordt uitgevonden die hun voortplanting wat in toom houdt.

■ Professor dr. W.H. van Dobben, Dorskampweg 4, 6704 PB Wageningen.